BEWAARBIBLIOTHEKEN IN VLAANDEREN

Ideeën voor een beleid ter zake

Prof. Dr. Ludo Simons

December 2005

culturele biografie vlaanderen vzw

Steunpunt voor archiefinstellingen, bewaarbibliotheken, documentatiecentra, erfgoedcellen en musea

Voorwoord

Een steunpunt, zoals Culturele Biografie Vlaanderen vzw er één is, dient zijn werkveld te kennen. Dat is een basisvoorwaarde om de toevertrouwde taken naar behoren in te vullen. Het erfgoedbeleid in Vlaanderen is de laatste vijf jaar grondig hertekend. Nieuwe instrumenten zoals een erfgoedconvenant kwamen tot stand, bestaande organisaties werden gehergroepeerd binnen een nieuw beleidsdomein 'cultureel erfgoed'.

Voor de geprofessionaliseerde musea, archieforganisaties, bewaarbibliotheken, documentatiecentra en erfgoedcellen is Culturele Biografie Vlaanderen vzw het steunpunt. Maar de begripsomschrijving van deze organisaties is niet evenwaardig uitgewerkt. Het begrip 'bewaarbibliotheek' duikt enkele malen op in twee decreten, maar wordt nergens beschreven, laat staan gedefinieerd. Logisch, want er is ook geen specifiek beleid voor deze organisaties ontwikkeld. De reden daarvoor ligt in het feit dat bewaarbibliotheken op zich niet zo echt zichtbaar zijn in het erfgoedlandschap in Vlaanderen.

Op initiatief van de Vlaamse overheid heeft dr. Jeroen Walterus in 2003 een onderzoek gevoerd naar de bewaarbibliotheken in Vlaanderen. Dit onderzoek reikt heel wat interessante en belangrijke informatie aan, waardoor de problematiek van het bibliothecair erfgoed voor beleid en steunpunt duidelijker werd. Maar de resultaten maakten het voor het steunpunt ook duidelijk dat een scherpere begripsomschrijving nodig is om een effectieve steunpuntfunctie op te nemen.

Daarom heeft Culturele Biografie Vlaanderen vzw een onderzoeksopdracht gegeven aan prof. dr. Ludo Simons. Het doel dat we daarbij voor ogen hadden is het zichtbaarder en overzichtelijk maken van deze subsector met het oog op het verhelderen van de specificiteit ervan binnen het actuele erfgoedverhaal. Daarbij werd volgende output verwacht:

- Een praktijkgerichte begripsomschrijving in relatie tot traditionele erfgoedfuncties;
- Aangeven in hoeverre een onderscheid kan/moet worden gemaakt tussen een actieve en een passieve bewaarbibliotheekfunctie;
- Criteria aanreiken op basis waarvan het 'gewicht' van een bewaarbibliotheek kan worden bepaald;
- Onderzoek van de rol van een regionaal depot.[1]

Het was de bedoeling om dit onderzoek in nauwe samenwerking met het geplande Overlegplatform voor Bewaarbibliotheken uit te voeren. Door omstandigheden is het overlegplatform later dan voorzien opgestart. Maar we vonden het wel aangewezen om het rapport ter bespreking voor te leggen aan de stuurgroep van het overlegplatform. De eerste versie van dit rapport is besproken en becommentarieerd op 16 september 2005. Als gevolg daarvan heeft de auteur een aantal aanpassingen doorgevoerd. Enkele aanpassingen zijn ook geïnspireerd door opmerkingen geformuleerd door de Raad van Bestuur van Culturele Biografie Vlaanderen vzw. De aangepaste versie is besproken op de vergadering van 2 december 2005 van de stuurgroep van het overlegplatform.

Enkele antwoorden op de bovenstaande vraagstelling zijn nog niet zo concreet en verfijnd als misschien wenselijk is. Niettemin biedt het voorliggende rapport voldoende stof voor het platform om zelf mee te denken en te werken aan de organisatie van het veld. Aan Culturele Biografie Vlaanderen vzw reikt het in elk geval voldoende gegevens aan om in samenwerking met het Overlegplatform en de VVBAD de kaart van het werkveld verder op te maken.

De bijlagen documenteren het onderzoeksrapport. Om de lezer die minder vertrouwd is met het veld van de bewaarbibliotheken bijkomende informatie aan te reiken, heeft Culturele Biografie Vlaanderen

[1] Zie bijlage 1, p 30.

vzw het wenselijk geacht om over alle genoemde bewaarbibliotheken een fiche, gebaseerd op de Vlabidoc toe te voegen.

Ik wens de leden van de begeleidende stuurgroep[2] van harte te danken voor hun zeer gewaardeerde en vakkundige inbreng bij het tot stand komen van dit rapport. Ook al de leden van de stuurgroep van het Overlegplatform voor Bewaarbibliotheken wil ik danken voor de bereidheid om het ontwerprapport te bespreken, de openheid waarmee het daarin geformuleerde concept is benaderd en de constructieve kritiek die ongetwijfeld heeft bijgedragen tot het verfijnen van het onderzoeksrapport. En tot slot: heel veel dank aan prof. dr. Ludo Simons voor de aangename samenwerking, de vakkennis, het jeugdige enthousiasme, het geduld en het engagement.

Jan Cools
december 2005

[2] Zie bijlage 2, p 31.

MANAGEMENTSAMENVATTING

Bij de recente hertekening van het erfgoedlandschap zijn de bewaarbibliotheken in het vizier geplaatst naast musea, archiefinstellingen, documentatiecentra en erfgoedcellen. Het landschap van de bewaarbibliotheken is echter nog niet op een gestructureerde manier in kaart gebracht. De reden daarvoor is dat er in Vlaanderen tot nu toe geen beleid voor het bibliothecair erfgoed is gevoerd.

Om de kaart van het veld te kunnen uittekenen, en om daarvoor een beleid te ontwikkelen, is het noodzakelijk om het begrip 'bewaarbibliotheek' te beschrijven:

Een bewaarbibliotheek is een bibliotheek die een cultureel en / of wetenschappelijk belangrijk documentair patrimonium van geschreven en gedrukte publicaties (handschriften, boeken en periodieken), gedigitaliseerde en elektronische publicaties en publicaties op andere dragers bewaart (en eventueel aanvult), beheert, bibliografisch ontsluit en (in mindere of meerdere mate) beschikbaar stelt.
Ook bibliotheken met slechts één of enkele van de hier genoemde documentsoorten kunnen bewaarbibliotheken zijn.
De bewaarfunctie kan ofwel de uitsluitende opdracht van de bibliotheek zijn (bewaarbibliotheken stricto sensu), of een gedeelte van de opdracht van de bibliotheek (bibliotheken die ook een bewaarcollectie beheren). De laatste kunnen we desgewenst 'partiële' bewaarbibliotheken noemen.

Op grond van deze beschrijving kan niet anders dan worden vastgesteld dat we in Vlaanderen te maken hebben met een rijk maar uitermate divers veld. Een bewaarbibliotheek kan een zelfstandige organisatie zijn, maar maakt in de meeste gevallen deel uit van een instelling of organisatie met een ruimere opdracht.

Om een beleid op te zetten dat het veld van de bewaarbibliotheken structureert in een netwerk en dat de ontwikkeling van de professionaliteit efficiënt en effectief stimuleert, worden een aantal maatregelen aanbevolen.

1. Om een beleid op te zetten dat het veld van de bewaarbibliotheken effectief en efficiënt wil professionaliseren, is het nodig dat de vorming van een netwerk wordt gestimuleerd. Dat netwerk biedt mogelijkheid tot uitwisselen van expertise, ervaringen, … Om dat mogelijk te maken erkent en subsidieert de Vlaamse overheid structureel en projectmatig een aantal bewaarbibliotheken die een landelijke en/of regionale rol spelen. Daarbij is synergie en afstemming met provincies en lokale besturen noodzakelijk.

2. Voor het stimuleren en ondersteunen van het netwerk van bewaarbibliotheken is het wenselijk dat een coördinatiecentrum wordt opgericht. Dat werkt nauw samen met andere bestaande ondersteunende organisaties. Voor de plaats van het coördinatiecentrum zijn er verschillende mogelijke pistes, maar het is bij voorkeur ingebed in het veld. Het coördinatiecentrum brengt het veld van de bibliotheken in kaart, stimuleert netwerking, geeft advies bij bibliografische ontsluiting, preservering, conservering en restauratie, ...
   Criteria voor de plaats van een coördinatiecentrum zijn:
   - de ambitie om de vorming van een netwerk (ook virtueel) te stimuleren als trekker;
   - een voorbeeldwerking als bewaarbibliotheek inzake bibliografische ontsluiting, behoud & beheer, lezersservice, en met ervaring op vlak van microfilmering en digitalisering;
   - een prestigieuze traditie als bewaarbibliotheek.

   Meer dan welke andere bewaarbibliotheek in Vlaanderen beantwoordt de Stadsbibliotheek Antwerpen aan deze criteria. Daardoor komt zij dan ook als eerste in aanmerking als gastinstelling voor het coördinatiecentrum.

3. De bewaarbibliotheken worden geregistreerd door het coördinatiecentrum, zodat ervaringsuitwisseling en kennisdeling binnen een netwerk optimaal kunnen verlopen.

4. Aan het coördinatiecentrum wordt een restauratieatelier gekoppeld, dat bij voorkeur werkt in een ruimer netwerk van bestaande expertise binnen en buiten het veld van de bewaarbibliotheken.

5. Bewaarcollecties dienen elektronisch te worden ontsloten, zo mogelijk in aansluiting op bestaande (netwerk)catalogi. De *Short Title Catalogue Vlaanderen* en de *Belgische Bibliografie* worden daarbij systematisch aangevuld.

6. Digitalisering van bibliografisch erfgoed moet worden aangestuurd door het coördinatiecentrum, dat daarbij partner is in een breder digitaliseringsbeleid dat wordt aangestuurd door een interdisciplinair expertisecentrum op Vlaams niveau.

7. Het is wenselijk dat er een decretaal depot komt van Flandrica. Dit depot bestrijkt publicaties in printvorm, op andere dragers zoals film, video, dvd, … en eventueel databanken die inhoudelijk aansluiten bij het Vlaamse erfgoedbeleid. Langlopende bibliografische projecten die de Flandrica thematisch ontsluiten zoals (het Vlaamse gedeelte van) de *Bibliografie van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap (BNTL)* en de *Bibliografie van de Literaire Tijdschriften in Vlaanderen en Nederland (BLTVN)* kunnen hierbij een natuurlijke inbedding vinden.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord 2

Managementsamenvatting 4

Probleemstelling 7

1 Begripsomschrijving 9

2 Coördinatie en netwerking 11

3 Preservering, conservering en restauratie 15

4 Bibliografische ontsluiting 16

5 Digitalisering 17

6 Wettelijk depot 18

7 Coördinatiecentrum bewaarbibliotheken Vlaanderen 20

8 Zetel van het coördinatiecentrum 22

9. Stadsbibliotheek Antwerpen als zetel van het coördinatiecentrum 24

Noot van de auteur 27

Bijlagen 28

PROBLEEMSTELLING

Het landschap van de bewaarbibliotheken in Vlaanderen is nog niet op een gestructureerde wijze in kaart gebracht. We beschikken over een belangrijk beleidsverkennend rapport van dr. Jeroen Walterus: *Bewaar(de) bibliotheken in Vlaanderen* (december 2003)[3]. Dat heeft evenwel (nog) niet geleid tot regelgeving vergelijkbaar met het zgn. 'Archiefdecreet' van 19 juli 2002[4] en evenmin tot regelgeving vergelijkbaar met het zgn. 'Erfgoeddecreet' van 7 mei 2004[5]. Het laatstgenoemde decreet heeft, voor zover het om instellingen gaat, betrekking op de musea; het eerste heeft betrekking op de privaatrechtelijke werking van de archief- en documentatiecentra en, jawel, op de … bewaarbibliotheken. Art. 2, 2° spreekt, bij wijze van uitbreiding van het archiefbegrip, over 'culturele documentatiecentra en culturele bewaarbibliotheken', en de term 'bewaarbibliotheken', zonder het (beperkende?) adjectief 'culturele', komt ook nog even terloops voor in art. 24 van dat decreet, in verband met de subsidiëring van enkele specifieke instellingen in Brussel. In het zgn. 'Topstukkendecreet'[6] van 24 januari 2003 worden geen instellingen gepreciseerd en komen bibliotheken als zodanig dus ook niet ter sprake. Uit een door de VVBAD gevoerde enquête bij archiefinstellingen, documentatiecentra én bibliotheken bleek echter de nood aan brede ondersteuning van de bewaarfunctie van deze drie soorten van organisaties[7]. Dat is het dan.

Het in kaart brengen van de sector, inzicht in de diversiteit ervan, aangepaste regelgeving voor de instandhouding en valorisering van bibliothecair erfgoed in een groot gamma van instellingen die geen musea en geen archiefinstellingen zijn - kortom, een overheidsinitiatief voor het leefbaar houden of maken én het professionaliseren van een vitale sector van erfgoedbehoeders dringt zich op. Met name buiten de publieke sector lijkt er op het vlak van erfgoedbeheer in het veld van de bewaarbibliotheken, zeker in vergelijking met de musea en de archiefinstellingen, inderdaad maar een beperkte professionaliteit aanwezig.

Daarbij zullen zowel de Vlaamse als de regionale en lokale overheden hun deel van de verantwoordelijkheid moeten opnemen. Het gaat om een fijnmazig net van instellingen met een gemeentelijk of een provinciaal karakter, maar even goed om bibliotheken die deel uitmaken van onderwijsinstellingen (universiteiten, hogescholen,…) en musea en om collecties die eigendom zijn van bijvoorbeeld religieuze gemeenschappen, heemkundige kringen of zelfs privé-personen.

Maar allereerst is er behoefte aan een omschrijving van het begrip 'bewaarbibliotheken'.
Vooraf dit: we spreken van 'bewaarbibliotheken', omdat die term nu eenmaal in het Archiefdecreet opduikt (en, wat een banalere motivering is, omdat hij in de opdracht tot dit rapport staat). Een mogelijk alternatief is 'erfgoedbibliotheek'. Het accent in de naamgeving wordt dan verlegd van de functie van de instelling (wat doet de bibliotheek?) naar de inhoud ervan (wát bewaart de bibliotheek?).

Ook de nieuwste Van Dale (2005) kent het woord *erfgoedbibliotheek* niet. Google kent het nauwelijks en eigenlijk zo goed als uitsluitend in verband met recente initiatieven rond de Antwerpse

---

[3] Te raadplegen via http://www.wvc.vlaanderen.be/cultuurbeleid/onderzoek/bewaar(de)bibliotheken.pdf (19/10/2005).
[4] Te raadplegen via http://www.wvc.vlaanderen.be/regelgevingcultuur/wetgeving/culterfgoed/archiefdecreet_19072002_gecoord_tekst.pdf (19/10/2005).
[5] Te raadplegen via http://www.wvc.vlaanderen.be/regelgevingcultuur/wetgeving/culterfgoed/erfgoeddecreet_bekrachtiging_070504.pdf (19/10/2005).
[6] Te raadplegen via http://www.wvc.vlaanderen.be/regelgevingcultuur/wetgeving/culterfgoed/topstukkendecreet/topstukkendecreet2003.pdf (19/10/2005).
[7] Te raadplegen via http://vvbad.be/topstukken.html (19/10/2005).

Stadsbibliotheek (SBA). Het Engelse equivalent *heritage library* slaat vooral op gespecialiseerde verzamelingen met betrekking tot lokale geschiedenis, genealogie en dergelijke.
Van Dale kent wel het woord *bewaarbibliotheek,* een “bibliotheek die een conserverende functie heeft en in beginsel alles bewaart wat zij verwerft”, en stelt het uitdrukkelijk tegenover een *gebruiksbibliotheek*, een “bibliotheek waarvan de inhoud in de eerste plaats ten dienste van het publiek staat, die dus geen conserverende functie heeft”. Als het publiek het verschil uitmaakt, voor wié conserveert de bewaarbibliotheek dan haar collecties? Het is duidelijk dat een meer accurate begripsomschrijving gewenst is, zeker met het oog op het uitwerken van een beleid ter zake. Daartoe wordt hierna een poging ondernomen.

1 BEGRIPSOMSCHRIJVING

EEN POGING TOT DEFINITIE

Een bewaarbibliotheek is een bibliotheek die een cultureel en / of wetenschappelijk belangrijk documentair patrimonium van geschreven en gedrukte publicaties (handschriften, boeken en periodieken), gedigitaliseerde en elektronische publicaties en publicaties op andere dragers bewaart (en eventueel aanvult), beheert, bibliografisch ontsluit en (in mindere of meerdere mate) beschikbaar stelt.
Ook bibliotheken met slechts één of enkele van de hier genoemde documentsoorten kunnen bewaarbibliotheken zijn.
De bewaarfunctie kan ofwel de uitsluitende opdracht van de bibliotheek zijn (bewaarbibliotheken stricto sensu), of een gedeelte van de opdracht van de bibliotheek (bibliotheken die ook een bewaarcollectie beheren). De laatste kunnen we desgewenst 'partiële' bewaarbibliotheken noemen.

Ook archieforganisaties bewaren een cultureel en / of wetenschappelijk belangrijk documentair patrimonium. Archieforganisaties onderscheiden zich van (bewaar)bibliotheken doordat hun collecties door (een) archiefvormer(s) zijn samengesteld uit archiefstukken die betrekking hebben op de werking van de overheid en/of op het leven van instellingen, bedrijven, verenigingen, families of individuele personen. Uiteraard kan een archief (en zal een archief in de regel) naast zijn archivalische bescheiden een bibliotheek hebben, bijvoorbeeld over de geschiedenis van het land, het gewest, de gemeente, de maatschappelijke sector waarvan het de archieven bewaart. Via hun bibliotheek kunnen archieven, zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken, een rol spelen in het op te richten netwerk van bewaarbibliotheken.

Het is duidelijk dat de term 'bewaarbibliotheken' in deze nota een grote verscheidenheid aan instellingen en organisaties dekt. Dat kan verwarrend overkomen. Het alternatief is dat wordt uitgeweken naar omslachtiger termen als 'bibliotheken met een bewaarfunctie' of 'bibliotheken met een bewaarcollectie'. Ook hier, zoals hierboven bij het begrippenpaar 'bewaarbibliotheek' resp. 'erfgoedbibliotheek', valt de nadruk bij de ene term op de functie, bij de andere term op – een deel van – de inhoud.
Het lijkt dus handiger om, met de nodige waarschuwingen vooraf, de term 'bewaarbibliotheken' te handhaven.

In het veld van de – aldus gedefinieerde – 'bewaarbibliotheken' bestaat, zoals gezegd, een grote diversiteit, zowel qua statuut en beheersstructuur als qua collectie, ontsluiting, toegankelijkheid enzovoort.
De bibliotheek die deze bewaarfunctie uitoefent, kan bovendien ofwel een zelfstandige instelling of organisatie zijn, of een deel van een instelling of organisatie met een ruimere opdracht.

Enkele voorbeelden van de diversiteit van het landschap van de bewaarbibliotheken:

- *De bibliotheek van de Abdij van 't Park te Heverlee is een bibliotheek die een belangrijk historisch patrimonium bewaart (6.000 drukken van voor 1830) dat niet wordt aangevuld, evenmin tijdens vastgestelde openingsuren toegankelijk is voor het publiek, maar wel ontsloten is via de catalogus van de Katholieke Universiteit Leuven.*
- *De universiteitsbibliotheken van Antwerpen, Gent en Leuven bezitten ook zelf belangrijke historische fondsen, waarvan sommige met een apart statuut zoals de bibliotheek van het Ruusbroecgenootschap, ontsloten via de catalogus van de Universiteit Antwerpen, maar eigendom van de Noord-Belgische Jezuïetenprovincie.*
- *De Stadsbibliotheek Antwerpen is een bibliotheek met een belangrijk historisch patrimonium, dat consequent wordt aangevuld (bijvoorbeeld met Antwerpse drukken, onder meer via het*

Bestendig Dotatiefonds van de Stadsbibliotheek en het Museum Plantin-Moretus), maar evenzeer met een belangrijk actueel fonds (Antverpiensia, Flandrica, humaniora) dat eveneens lopend op peil wordt gehouden; ze heeft een dienstverlening naar het publiek (leeszaal, openingsuren…) die vergelijkbaar is met elke universiteitsbibliotheek of grote openbare bibliotheek, maar ze leent in principe niet uit.

- *De Openbare Bibliotheek Brugge heeft een belangrijk historisch fonds (handschriften, incunabelen…) en even belangrijke speciale collecties (de bibliotheek van Guido Gezelle bijvoorbeeld), maar vervult allereerst de functie van elke andere grote (voorheen 'centrale') openbare bibliotheek in Vlaanderen.*
- *De Bibliotheca Wasiana is een vereniging zonder winstoogmerk, die haar collecties krachtens een overeenkomst met de Stad Sint-Niklaas ter beschikking stelt van het publiek in (en door de zorgen van het personeel van) de Openbare Bibliotheek Sint-Niklaas.*

VLAAMS EN ANDER ERFGOED

De herkomst van het bewaarde patrimonium – Vlaams of niet-Vlaams – is in dit verband een secundair gegeven.
Collecties of zelfs afzonderlijke collectiestukken van niet-Vlaamse origine vereisen dezelfde zorg als Vlaams erfgoed als het gaat om preservering, conservering en restauratie, om de bibliografische ontsluiting en de beschikbaarstelling ervan. Als het gaat om digitalisering, vereist erfgoed van Vlaamse origine de bijzondere zorg van de Vlaamse Gemeenschap - en de andere betrokken overheden - met het oog op een globaal beleid ten aanzien van digitalisering van Vlaams erfgoed zowel binnen als buiten de grenzen.

Welke van de hier genoemde maatregelen – preservering, conservering…– prioriteit geniet(en) bij de zorg voor de afzonderlijke collecties en instellingen, zal ad hoc moeten worden uitgemaakt.

2 COÖRDINATIE EN NETWERKING

NETWERKING: NOODZAAK VAN EEN COÖRDINATIECENTRUM

Om te komen tot een beleid voor bewaarbibliotheken dat de sector effectief en efficiënt wil professionaliseren, is het nodig dat de netwerkvorming verder wordt ontwikkeld. Binnen het netwerk is er mogelijkheid tot uitwisselen van expertise en ervaringen vanuit en met de bestaande expertisekernen binnen het netwerk, maar ook daarbuiten (steunpunten, andere erfgoedorganisaties, …). Tevens kunnen daaruit pilootprojecten en samenwerking groeien (in principe in overleg met of na kennisgeving aan het coördinatiecentrum) met het oog op de verdere ontwikkeling van de praktijk binnen de bewaarbibliotheken.
Om het netwerk aan te sturen is het wenselijk dat de Vlaamse overheid een coördinatiecentrum opricht. Dat coördinatiecentrum brengt het veld van de bibliotheken met een bewaarcollectie in kaart (registratie), stimuleert de netwerking, formuleert voorstellen voor criteria en normen voor de erkenning door de Vlaamse overheid van in kaart gebrachte instellingen als (partiële) bewaarbibliotheek en bepaalt in overleg met deze instellingen de prioriteiten voor de bewaring en het beheer van de collecties, met name met het oog op de samenstelling van subsidiedossiers voor preservering, conservering en restauratie, voor bibliografische ontsluiting en voor digitalisering.
Hiertoe werkt het coördinatiecentrum nauw samen met het steunpunt Culturele Biografie Vlaanderen vzw.

Om de in aanmerking komende instellingen te registreren, kan worden uitgegaan van de voorlopige (deel)inventarissen in de rapporten van Jeroen Walterus (*Bewaar(de) bibliotheken in Vlaanderen*, 2004), Edward Vanhoutte (*Zorgen voor later*, 2000) e.a.

REGISTRATIE EN ERKENNING VAN BEWAARBIBLIOTHEKEN

De registratie van een bibliotheek als (partiële) bewaarbibliotheek geeft recht op:

- ***deelname aan overleg, ervaringsuitwisseling en kennisdeling binnen het netwerk van erkende bewaarbibliotheken***
- ***advisering door het coördinatiecentrum***
- ***projectmatige ondersteuning door de Vlaamse overheid met het oog op een kwaliteitsverbetering die kan leiden tot de erkenning van de bibliotheek als bewaarbibliotheek***

Op basis van de hieronder te noemen criteria kunnen geregistreerde bewaarbibliotheken al of niet worden erkend door de Vlaamse overheid.

De erkenning van een bibliotheek als (partiële) bewaarbibliotheek geeft bovendien recht op zowel structurele als projectmatige subsidiëring door de Vlaamse overheid voor het behoud, het beheer, de ontsluiting… van de collectie(s).

Zowel de geregistreerde als de erkende bewaarbibliotheken kunnen in aanmerking komen voor subsidiëring door andere overheden. De Vlaamse overheid wordt aanbevolen hierbij op synergie met de provinciale en lokale overheden aan te sturen.

Het eerste criterium voor zowel de registratie als de erkenning van een bibliotheek als (partiële) bewaarbibliotheek is de culturele en / of wetenschappelijke relevantie van het bewaarde patrimonium.

Andere criteria voor de erkenning kunnen zijn:

- ***de mate van bibliografische ontsluiting en van beschikbaarstelling van de collectie***
- ***de maatregelen inzake behoud en beheer***
- ***de aanwezige personele, financiële en (infra)structurele middelen, zowel kwantitatief als kwalitatief***
- ***…***

De voorwaarden tot erkenning van een bibliotheek als (partiële) bewaarbibliotheek dienen nader te worden uitgewerkt.

Pro memoria volgen hier de criteria voor de erkenning van de musea:

- *het belang van de collectie*
- *de culturele en maatschappelijke verantwoordelijkheid die door de instelling wordt opgenomen*
- *de kwaliteit en de uitvoering van de basisfuncties*
- *de kwaliteit van de bedrijfsvoering; de geografische reikwijdte*

Deze criteria kunnen als inspiratiebron dienen, maar ze kunnen niet zonder meer worden overgenomen voor een regeling voor bewaarbibliotheken.
Bij wijze van voorbeeld: ook een bibliotheek die niet of nauwelijks bibliografisch is ontsloten, en niet of nauwelijks toegankelijk is, vereist de aandacht van de overheid. Het is wenselijk dat de overheid met de eigenaars van een dergelijke collectie tot een akkoord tracht te komen waarbij een adequaat beheer van de collectie in situ wordt geregeld, dan wel de overdracht van de collectie aan een daarvoor in aanmerking komende bewaarinstelling binnen het netwerk van erkende bewaarbibliotheken in Vlaanderen.

NETWERKING

Niet elke bibliotheek die <u>nu</u> waardevol, maar zeer plaatselijk erfgoed bewaart, zal in aanmerking komen voor erkenning als (partiële) bewaarbibliotheek. Het verdient aanbeveling dat er, bij voorrang binnen de regio, bewaarbibliotheken worden aangewezen die verantwoordelijkheid dragen voor het lokale en regionale erfgoed.

Deze bibliotheken met regionale bewaarfunctie zullen in principe al een traditie hebben op het vlak van het bewaren van erfgoed. Bij wijze van (niet-exhaustieve) voorbeelden kunnen hier worden genoemd:

- voor de Provincie West-Vlaanderen: de Provinciale Bibliotheek en Cultuurarchief te Brugge, de Openbare Bibliotheek Brugge en de Openbare Bibliotheek Kortrijk
- voor de Provincie Oost-Vlaanderen: de Universiteitsbibliotheek te Gent en de Bibliotheca Wasiana te Sint-Niklaas
- voor de Provincie Antwerpen: de Stadsbibliotheek Antwerpen
- voor de Provincie Limburg: de Provinciale Bibliotheek Limburg te Hasselt
- voor de Provincie Vlaams-Brabant: de Universiteitsbibliotheek Leuven

Daarnaast valt even goed te denken aan de Rijksarchieven in de Provincie en de archiefdiensten van (grotere) steden.
Er wordt géén centraal ‘Vlaams’ afvoerdepot opgericht; de pogingen die daartoe recent in Franstalig België werden ondernomen, verdienen in Vlaanderen geen navolging.

Wanneer er twee of meer instellingen in één stad zijn gevestigd die in aanmerking komen voor de bewaring, ontsluiting en beschikbaarstelling van lokaal en regionaal erfgoed (zoals bijvoorbeeld te Brugge het geval is), is het wenselijk dat zij in een samenwerkingsverband de taken verdelen krachtens hun eigen traditie en collectieprofiel, en in voorkomend geval rekening houdend met de wensen van de begiftigende instantie of persoon.

Door de erkenning van een aantal bibliotheken als bewaarbibliotheek ontstaat binnen het netwerk een kerngroep van bewaarbibliotheken die samen en in onderling overleg en met het coördinatiecentrum als ondersteunende bemiddelaar de zorg op zich nemen voor de bewaring, de bibliografische ontsluiting en de beschikbaarstelling van documentair erfgoed in Vlaanderen. Daartoe zullen zij in de eerste plaats zorg dragen voor de eigen collectie, maar daarnaast expertise en ervaring uitwisselen met erkende en geregistreerde bibliotheken en gezamenlijk projecten opzetten, mede gebruikmakend van de al bestaande expertisekernen (steunpunten, consulenten, experts behoud en beheer, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK), Koninklijke Bibliotheek, …).

Ten aanzien van de openbare bibliotheken wordt hiertoe al een aanzet gegeven in het decreet van 13 juli 2001 op het lokaal cultuurbeleid, afd. III (Streekgericht bibliotheekbeleid), art. 13: "Elk streekgericht bibliotheekbeleid omvat de volgende opdrachten: (…) 8° meewerken aan een Vlaams beleid inzake cultureel erfgoed"[8].

In hetzelfde decreet (art. 18) wordt de Vlaamse regering belast met de opdracht "een structureel overleg te organiseren tussen de volgende sectoren: openbare bibliotheken, wetenschappelijke bibliotheken, documentatiediensten en archieven." Ook in dit overleg, dat aan de VVBAD als sectoroverschrijdende beroepsorganisatie is toevertrouwd, zal de specifieke problematiek van de bewaarbibliotheken voorwerp van aandacht dienen te zijn. Het garanderen van de beschikbaarheid van afgevoerde (oudere) (Vlaamse) (literaire) collectie-items binnen het netwerk van de openbare bibliotheken, een taak van de voormalige centrale openbare bibliotheken[9], is géén voorwerp van erfgoedbeleid. Het is wél een onderdeel van het streekgericht bibliotheekbeleid. Het valt onder artikel 13, 4° van hetzelfde decreet: "het coördineren van collectieafspraken tussen de bibliotheken en van het interbibliothecair leenverkeer ". Het zou niet wijs zijn deze taak toe te vertrouwen aan een specifieke bewaar- of erfgoedbibliotheek, die in principe unieke exemplaren bewaart en dus niet is gericht op veelvuldige aanvragen vanuit het circuit van de openbare bibliotheken.

Op het gebied van de afvoerproblematiek bij de openbare bibliotheken (1 miljoen items op jaarbasis) is door het Vlaams Centrum voor Openbare Bibliotheken (VCOB) zeer recent een geactualiseerde nota met criteria voor wieden, afvoeren en bewaren uitgegeven[10] en wordt in overleg met de veertien centrumbibliotheken[11] (waarvan de meeste een bewaarfunctie op zich nemen) en het streekgericht bibliotheekbeleid een specifiek bewaarbeleid met concrete afspraken uitgewerkt. Behalve aan boeken en tijdschriften zal hier ook aandacht dienen te worden besteed aan niet-boekmaterialen (bijv. lp's), waarvoor een aangepaste bestemming dient te worden bepaald.

Voor de afvoerproblematiek van de grote wetenschappelijke bibliotheken, met name de universiteitsbibliotheken, dient ons inziens allereerst te worden verwezen naar de geëigende overlegorganen van deze instellingen: de Conferentie van Universitaire Hoofdbibliothecarissen en het Vlaams Overlegorgaan inzake Wetenschappelijk Bibliotheekwerk (VOWB). Het zal hier immers in vele gevallen gaan om grote tot zeer grote gehelen, zoals niet of nauwelijks meer gebruikte reeksen (bijvoorbeeld oudere buitenlandse dissertaties in soms weinig toegankelijke talen), tijdschriftcollecties

[8] Te raadplegen via http://www.wvc.vlaanderen.be/lokaalcultuurbeleid/regelgeving/index.htm (20/10/2005).
[9] De volgende bibliotheken hadden het statuut van COB: Antwerpen, Brugge, Leuven en Gent (stedelijke openbare bibliotheken), Hasselt (provinciale openbare bibliotheek) en Brussel (Vlaamse Gemeenschapscommissie).
[10] *Wied-, afvoer- en bewaarbeleid in openbare bibliotheken. Handleiding 2005*. Brussel, VCOB, 2005.
[11] Kortrijk, Roeselare, Oostende, Brugge, Gent, Sint-Niklaas, Aalst, Antwerpen, Turnhout, Mechelen, Brussel, Leuven, Hasselt, Genk.

of jaargangen van kranten (waarbij de vraag rijst of zij in meerdere collecties in Vlaanderen c.q. België aanwezig dienen te blijven, wanneer ruimtenood in de eigen instelling tot heroverweging van de bewaarpolitiek voert), etc. Hierbij komt van meet af aan ook de rol van de Koninklijke Bibliotheek, als Belgische bewaarbibliotheek bij uitstek, in beeld, zodat deze problematiek een veel ruimere dimensie heeft dan van een beginnend Vlaams beleid ten aanzien van bewaarbibliotheken verwacht mag worden.

3 PRESERVERING, CONSERVERING EN RESTAURATIE

Bibliotheken moeten in staat worden gesteld hun (erfgoed)collecties in goede (optimale) voorwaarden te bewaren. De verantwoordelijkheid daarvoor begint bij de laagste overheid. De provinciale overheden en de Vlaamse overheid dragen, uitgaande van hun kerntaken, hun deel bij.

Op deze wijze ontstaat er een complementair beleid, dat mikt op synergie en op het realiseren van meerwaarden.

Competentie op het vlak van preservering, conservering en restauratie bestaat in Vlaanderen, maar ze is bijzonder schaars, onder meer door het verdwijnen van het Gentse Hicoreb. De beperkte expertisekernen komen handen te kort om aan de vraag te voldoen en slagen er zelden in hun kennis en expertise breder uit te dragen.

Daarom is het is wenselijk dat, aanleunend bij het coördinatiecentrum, een centraal restauratieatelier wordt opgericht, dat zich toelegt op de restauratie van papieren erfgoed, de spreiding van kennis dienaangaande, en zich daarbij complementair opstelt ten aanzien van bestaande expertisekernen. Het kan worden belast met restauratietaken die de in de regio's aanwezige deskundigheid overstijgen. De personele en logistieke implicaties hiervan dienen nader te worden uitgewerkt. Samenwerking met het KIK, de Koninklijke Bibliotheek, de afdeling Conservering en restauratie aan de Hogeschool Antwerpen, waarvan de specialisatie Papier (in feite papier en boek) in Vlaanderen enig in haar soort is[12], lijkt hier voor de hand te liggen.

Vervolg- en bijscholingsopleidingen in het buitenland dienen dan ook tot de mogelijkheden te behoren, allereerst voor de medewerkers van het centrale restauratieatelier.

Het hierboven genoemde coördinatiecentrum stelt de competentie en de doorgedreven expertise van het centrale restauratieatelier ter beschikking voor advisering op het vlak van preservering, conservering en restauratie. Reeds elders aanwezige expertise (o.a. museumconsulenten, …) wordt daarbij optimaal benut.

Op het vlak van preservering, conservering en restauratie heeft het coördinatiecentrum als eerste taak om, naar Nederlands model, een schade-inventaris op te maken en een masterplan te ontwikkelen voor de instandhouding van het patrimonium. Men vergelijke: J. Mateboer, *Nederlandse cultuurhistorische collecties geteld en gewogen. Inventarisering, waardering, weging en kostenberekening voor de conservering van collecties op het gebied van de Nederlandse cultuurgeschiedenis uit de periode 1840-1950* (1998)[13].
Een belangrijk Vlaams voorbeeld in dit genre is het lopende project 'Inventarisatie & Schadeatlas Verluchte Handschriften – Collectie Vlaanderen' van Illuminare, het Studiecentrum voor Miniatuurkunst van de Katholieke Universiteit Leuven, met Lieve Watteeuw als expert[14].

[12] Zie hiervoor http://www.hogeronderwijsregister.be/ (8/12/2005).
[13] Te raadplegen op http://www.kb.nl/coop/metamorfoze/publicaties/rapporten.gewogen.pdf (19/10/2005).
[14] Men zie hierover http://www.illuminare.be/nl_research01c.htm (19/10/2005).

4 BIBLIOGRAFISCHE ONTSLUITING

Bewaarcollecties dienen elektronisch te worden ontsloten, zo mogelijk in aansluiting op bestaande (netwerk)catalogi. De beheerders van deze collecties overleggen daarover met de in het coördinatiecentrum aanwezige experts.

Voor het converteren van bestaande catalogi op fiches naar een elektronisch bestand dient de voorrang te worden gegeven aan collecties waarvan bekend is of vermoed kan worden dat zij talrijke unica bevatten.

De *Short Title Catalogue Vlaanderen (STCV)* moet gaandeweg retrospectief het hele Vlaamse erfgoed tot 1900 op het stuk van boeken en andere gedrukte materialen ontsluiten. Deze taak dient niet langer (uitsluitend) projectmatig te worden aangepakt, zoals dat tot nu toe het geval was (eerst met een royaal krediet van het Max Wildiersfonds - twee voltijdse onderzoekers en werkingskredieten gedurende vier jaar plus een startsubsidie van de Nederlandse Taalunie - en vervolgens met een sterk afgeslankte subsidie op basis van het Archiefdecreet, amper voldoende voor één deeltijdse (80%) projectmedewerker gedurende één jaar, zonder werkingskredieten). De STCV dient, zoals de *Short Title Catalogue Netherlands (STCN),* centraal en structureel te worden gefinancierd en over voldoende middelen te beschikken om een langetermijnplanning mogelijk te maken.
Ter vergelijking: de STCN, met zetel in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, beschikt sinds 1991 over vijf voltijdse structurele medewerkers en van 1995 tot 2002 bovendien over vijf voltijdse projectmedewerkers.

Voor de periode na 1900 dient de bibliografische beschrijving van het materiaal te geschieden volgens de internationale catalogiseringstandaarden. De *Belgische Bibliografie* wordt retrospectief en prospectief aangevuld met de bibliografisch beschreven ‘Flandrica’ (publicaties uit Vlaanderen; publicaties van Vlamingen in het buitenland).

5 DIGITALISERING

Gelet op de technologische complexiteit én de benodigde financiële middelen is het wenselijk dat de digitalisering van documentair erfgoed onderdeel wordt van een breder digitaliseringsbeleid, gestuurd door een interdisciplinair expertisecentrum, op te richten door de Vlaamse overheid en door haar met de nodige structurele middelen te doteren.
Specifiek voor de digitalisering van (Vlaams) documentair erfgoed is het hierboven genoemde coördinatiecentrum de aanspreekpartner en de stimulator in het veld.

Het gaat niet alleen om (Vlaams) erfgoed binnen Vlaanderen, maar in principe eveneens om Vlaams erfgoed waar ook ter wereld, dat aldus universeel beschikbaar kan worden gesteld. Overleg met de Koninklijke Bibliotheek in Brussel, het grootste repositorium van 'Flandrica', ligt voor de hand, maar evenzeer internationale consultatie bij het kiezen van standaarden en dergelijke. Onder meer de expertise van het Nederlandse project 'Het geheugen van Nederland'[15], gecoördineerd door de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, kan hier te nutte worden gemaakt. Er dient ook verwezen te worden naar twee zeer recente Vlaamse rapporten, namelijk het zogenaamde PACKED Rapport (Platform Archivering en Conservering van Kunstcreaties op Elektronische en Digitale Dragers) van Stoffel Debuysere, opgesteld in opdracht van het samenwerkingsverband van argos, MuHKA en SMAK[16], en het rapport *Beleidsvisies voor 'digitaal erfgoed' in Vlaanderen* van Dirk Kenis[17].

[15] Zie http://www.geheugenvannederland.nl/ (19/10/2005).
[16] Te lezen op http://www.packed.be/rapport.html (19/10/2005).
[17] Te lezen op http://www.vcv.be/pdf/eindverslag_de_21-3-05.pdf (19/10/2005).

6 WETTELIJK DEPOT

NOODZAAK VAN EEN BIJKOMEND DEPOT

Het is wenselijk dat er naast een wettelijk Belgisch ook een decretaal Vlaams depot komt van Flandrica (publicaties verschenen in het bevoegdheidsgebied van de Vlaamse Gemeenschap; publicaties van Vlamingen verschenen in het buitenland).
De registratie van het decretaal depot kan worden toevertrouwd aan het coördinatiecentrum.
Overleg en afstemming met het oog op werkbare afspraken en eventuele taakverdeling met de Koninklijke Bibliotheek wordt dan ook een kerntaak voor het coördinatiecentrum.

Een meervoudig depot, zoals dat in de meeste Europese landen - en niet alleen die met een federale staatsstructuur - bestaat, heeft het voordeel van een grotere (bibliografische) dekking én een verdubbelde fysieke overlevingskans van het patrimonium.
In een land zoals België, waar het cultuurbeleid tot de gemeenschapsmateries behoort, ligt een bijkomend depot per gemeenschap voor de hand. Men vergelijke in Europa met de rol van de National Library of Wales, de National Library of Scotland, de Biblioteca de Catalunya, de diverse Landesbibliotheken in Duitsland enzovoort.

Ervaring (in de Antwerpse Stadsbibliotheek) heeft uitgewezen dat een vrijwillig depot, dat in Nederland uitstekende resultaten oplevert, in een Belgische context niet werkt. In de jaren 1990 werden de Vlaamse uitgevers door de Antwerpse Stadsbibliotheek benaderd met het verzoek om, naast het verplichte depotexemplaar voor de Koninklijke Bibliotheek, op vrijwillige basis ook een exemplaar van elk nieuw verschenen werk aan de SBA te schenken. Na een hoopvol begin verzandde het animo van de uitgevers spoedig bij gebrek aan 'return'. In Nederland, het enige land in Europa zonder wettelijke depotverplichting, levert het vrijwillige depot van de uitgevers een score van ongeveer 95 procent op.

WAT WORDT ER GEDEPONEERD?

Onder publicaties dient men te verstaan:

- ***publicaties in printvorm (boeken en tijdschriften)***
- ***publicaties op andere dragers (film, video, cd, dvd…)***
- ***(eventueel) databanken, voor zover zij inhoudelijk aansluiten bij het Vlaamse erfgoedbeleid***

Efemeer drukwerk valt niet onder het decreet op het wettelijk depot. Het verdient geen aanbeveling een deponeringsplicht in te stellen voor affiches of ander efemeer drukwerk. Het verzamelen en bewaren daarvan kan aan gespecialiseerde instellingen, met goede contacten in de onderscheiden sectoren, worden overgelaten. Als voorbeelden van papieren niet-boekmateriaal mogen de verzamelingen affiches, foto's, kalenders, overlijdensberichten en dergelijke van het AMVC-Letterenhuis, het ADVN, het AMSAB, het KADOC, het Liberaal Archief en andere vergelijkbare (archief)instellingen gelden. Het spreekt vanzelf dat deze verzamelingen, voor zover zij conservering behoeven en verdienen, wél voorwerp van beleid op het stuk van (Vlaams) erfgoed zijn en blijven.

Films, video's, cd's, dvd's … dienen (in af te spreken aantallen) te worden gedeponeerd in de bibliotheken van gespecialiseerde instellingen zoals musea, muziekconservatoria, archiefinstellingen en dergelijke. Dergelijke producten, die in het predigitale tijdperk in de bibliotheekwereld 'audiovisuele materialen' werden genoemd, vormen even goed als de printmaterialen de documentaire neerslag van in Vlaanderen werkzame (artistieke en/of wetenschappelijke) creativiteit en sluiten dus duidelijk aan bij het Vlaamse erfgoedbeleid.

Het archiveren van *online databanken* wordt in principe aan de Koninklijke Bibliotheek overgelaten. Het is dringend wenselijk dat deze instelling een beleid op federaal niveau met betrekking tot het verzamelen en archiveren van (in België vervaardigde) databanken ontwikkelt, zoals de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag dat doet voor Nederland[18] en diverse andere nationale bibliotheken voor het patrimonium van hun land.
Uitzonderingen kunnen worden overwogen voor databanken die inhoudelijk aansluiten bij het Vlaamse erfgoedbeleid, zoals de online publicaties van het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (een voorbeeld: de *Inventaris van de muziekbibliotheek van Jan Baptist Benoit* door Jan Dewilde m.m.v. Ron van den Branden en Edward Vanhoutte, 2003) of *Kunstonline*, een digitaal archief- en documentatiecentrum van kunstenaars uit Vlaanderen[19]. Dergelijke databanken zouden dus in dat geval dubbel dienen te worden gedeponeerd en gearchiveerd.

REGISTRATIE VAN DE GEDEPONEERDE PUBLICATIES

Alle Flandrica worden beschreven in de Belgische Bibliografie.

Dit geldt dus ook voor de niet-printmaterialen, voor zover de Koninklijke Bibliotheek daartoe (nu al) de mogelijkheid zou bieden, in afwachting van een aanpassing en uitbreiding van de wet op het Belgische Wettelijk depot. Is dat niet het geval, dan dient in deze behoefte apart te worden voorzien op Vlaams niveau.

Op basis van het wettelijk depot van Flandrica worden ook gespecialiseerde bibliografieën vervaardigd, die het Vlaamse documentaire erfgoed nader ontsluiten.

Daartoe kunnen diverse vormen van bibliografische ontsluiting behoren. Principieel behoort daartoe de Bibliografie van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap (BNTL), waarvan het Vlaamse deel thans door twee medewerkers van de v.z.w. Centrum voor de Bibliografie van de Neerlandistiek met zetel in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel wordt gemaakt, op basis van het Belgische wettelijk depot.

Tot de gespecialiseerde bibliografieën behoort eveneens de Bibliografie van de Literaire Tijdschriften in Vlaanderen en Nederland (BLTVN), waarvan het Vlaamse deel thans in een onzeker dienstverband met (voorlopige) steun van de Nederlandse Taalunie wordt gemaakt, maar waarvoor ten spoedigste een duurzame oplossing dient te worden gevonden.

[18] Men zie daarover http://www.konbib.nl/dnp/overeenkomst-nuv-kb.pdf (19/10/2005).
[19] Zie www.kunstonline.info (19/10/2005).

7 COÖRDINATIECENTRUM BEWAARBIBLIOTHEKEN VLAANDEREN

In het al eerder genoemde rapport Walterus wordt op de vraag naar de wenselijkheid van een coördinatiecentrum door de geïnterviewde experts gematigd tot positief geantwoord. Bij het peilen naar de taken krijgen het bevorderen van samenwerking en het uitbouwen van een goed gestructureerd netwerk de hoogste waardering[20].
Naast deze taken zijn er nog andere kerntaken weggelegd voor het coördinatiecentrum:

- advies bij bibliografische ontsluiting
- stimuleren, begeleiden en ondersteunen bij microfilmering en digitalisering
- beheren van het decretaal depot
- advies bij preservering, conservering en restauratie

…

LOKALISATIE

Het hierboven genoemde coördinatiecentrum dient bij voorkeur te worden ondergebracht in een bestaande instelling met bewaarbibliotheekfunctie.

Het coördinatiecentrum opereert met het oog op een verdere professionalisering van de sector in nauwe samenwerking met het steunpunt Culturele Biografie Vlaanderen vzw.
Het lijkt evenwel niet verstandig het centrum onder te brengen in een neutrale (noem het een zonevreemde) omgeving, waar het een eigen leven dreigt te gaan leiden, ver van de realiteit van het dagelijkse bibliotheekgebeuren. Opdat het optimaal zou kunnen functioneren, is het aan te bevelen om het in te planten in een praktijkgerichte omgeving met een belangrijke traditie als bewaarbibliotheek, zodat het kan werken in dagelijkse interactie met deskundigen op alle terreinen van erfgoedbeleid en bibliotheekbeheer.

Het op te richten coördinatiecentrum staat uiteraard ten dienste van het volledige veld van de bewaarbibliotheken in Vlaanderen en vormt de spil in dat op te richten netwerk.

Mentaal bewaart het centrum dezelfde afstand ten opzichte van de onthaalinstelling als ten opzichte van elke andere bibliotheek uit het netwerk. Het leeft echter wel in voortdurend contact met wat er ‘op de werkvloer’ omgaat. Zodoende beschikt het over een goed geoutilleerde en bestafte ‘proeftuin’, een omstandigheid die de economen een ‘win-winsituatie’ zouden noemen en waaraan het centrum ongetwijfeld mede zijn gezag zou ontlenen.

PERSONEELSFORMATIE

Het coördinatiecentrum telt ten allerminste drie en bij (uitgesproken) voorkeur vier stafleden, ondersteund door één of (bij voorkeur) twee administratieve medewerkers:

- ***een coördinator***
- ***een specialist bibliotheektechnieken (inzonderheid ontsluitingstechnieken)***
- ***een specialist informatietechnologie***
- ***bij voorkeur ook een communicatiemedewerker***

Alle stafleden dienen in het bezit te zijn van een master in bibliotheekwetenschap of vergelijkbare relevante ervaring in de sector.

[20] zie ook bijlage 3, p. 32.

- De coördinator leidt het centrum. Hij of zij zal een zo veelzijdig mogelijk georiënteerd generalist zijn, met zowel diplomatieke als managerskwaliteiten, een afgesloten universitaire opleiding en, in principe, een master in bibliotheekwetenschap.
- De specialist bibliotheektechnieken adviseert in alle vraagstukken die met formele en inhoudelijke ontsluiting te maken hebben.
- De specialist informatietechnologie adviseert in alle vraagstukken die met elektronische ontsluiting en digitalisering te maken hebben.
- De communicatiemedewerker zal de coördinator bijstaan voor het vertalen van het te voeren beleid naar de dagelijkse praktijk in alle betrokken instellingen, waarmee hij of zij een intense communicatie onderhoudt. In principe zal hij of zij ook de coördinator bij diens afwezigheid vervangen als plaatsvervangend diensthoofd.

Het coördinatiecentrum beschikt verder over de expertise van de specialisten restauratietechnieken in het centrale restauratieatelier.

Ten minste twee van hen coördineren en begeleiden het opmaken van een Vlaamse schade-inventaris en adviseren in alle vraagstukken die met preservering, conservering en restauratie te maken hebben.

8 ZETEL VAN HET COÖRDINATIECENTRUM

UITGANGSPUNTEN

Het coördinatiecentrum dient te worden gevestigd in een zo centraal mogelijk gelegen instelling, die niet concurrentieel is met een gelijksoortige bibliotheek en die optimaal beantwoordt aan alle criteria die men aan een goed functionerende bewaarbibliotheek moet stellen.

Het is niet aangewezen het coördinatiecentrum onder te brengen bij een steunpunt, in casu Culturele Biografie Vlaanderen vzw. Een dergelijk steunpunt biedt wel een onthaalstructuur en een achterliggend netwerk, maar de specifieke en ruime opdracht van het steunpunt pleiten wel tegen[21]. Bovendien zal de dagelijkse werking van de sector, de functionele expertise, de afstand tot de praktijk, de adequate en noodzakelijke infrastructuur, … in een bestaande bewaarbibliotheek altijd sterker zijn dan binnen het steunpunt.

Om dezelfde redenen is het niet aangewezen het coördinatiecentrum ergens in het luchtledige te vestigen, los van elke bestaande structuur. Het is te verwachten dat de inzet van middelen in dat geval minder efficiënt en effectief zal zijn. Theoretisch is het denkbaar dat de sector de oprichting van een onafhankelijk coördinatiecentrum in een eerste reactie zou verkiezen omdat daardoor mogelijke gevoeligheden worden ontzien (waarom A en niet B?). Maar het is erg waarschijnlijk dat dit soort van reacties bij adequate voorlichting snel verdwijnt. De sector heeft er immers alle belang bij dat het coördinatiecentrum geruggensteund wordt door een instelling die op alle terreinen waarop het geacht zal worden te adviseren, eigen expertise in huis heeft, zodat bij de start een beperkte staf volstaat om het coördinatiecentrum operationeel te laten worden. Uiteraard werkt het ook kostenbesparend wanneer voor het coördinatiecentrum niet een eigen, allicht dure behuizing moet worden gevonden, met onderhouds- en andere kosten die recurrent onnodig veel geld kosten.

Het lijkt daarom verkieslijk de zetel van het coördinatiecentrum onder te brengen in een instelling met een geheel eigen karakter, die bewezen heeft haar opdracht als bewaarbibliotheek van (Vlaams) erfgoed ernstig te nemen en die openstaat voor verregaande initiatieven van samenwerking en netwerking op Vlaams niveau. Het kan niet de bedoeling zijn, met grootscheepse middelen uit het niets een monolithische Vlaamse versie van de Koninklijke Bibliotheek in het leven te roepen. Het moet daarentegen de bedoeling zijn een netwerk tot stand te brengen, op flexibele wijze door een coördinatiecentrum geleid vanuit een instelling die zelf alles in huis heeft om op voorbeeldige wijze als knooppunt van dat netwerk te fungeren. Criteria daarvoor zijn:

- De ambitie om de vorming van een netwerk (ook virtueel) te stimuleren als trekker
- De bereidheid om kennis en expertise te delen en te spreiden
- Een voorbeeldige werking als bewaarbibliotheek: een adequate bibliografische ontsluiting van het volledige bezit, continue zorg voor het fysieke voortbestaan van het erfgoed, een goede lezersservice, ervaren op het vlak van microfilm en digitalisering, …
- Een grote en prestigieuze traditie als bewaarbibliotheek, met name van Flandrica maar ook op verwante terreinen

[21] Culturele Biografie Vlaanderen vzw is volgens het Erfgoeddecreet het steunpunt voor archiefinstellingen, bewaarbibliotheken, documentatiecentra, erfgoedcellen van de erfgoedconvenants en musea.

OP ZOEK NAAR EEN ONTHAALINSTELLING VOOR HET COÖRDINATIECENTRUM

Wie als buitenstaander op zoek zou gaan naar een onthaalinstelling voor het coördinatiecentrum van het uit te bouwen netwerk van bewaarbibliotheken in Vlaanderen, kan theoretisch aan vele deuren aankloppen. De voornaamste zijn in hoofdstuk 2 van dit rapport opgesomd[22]. Het gaat daar om universiteitsbibliotheken (Gent, Leuven), openbare bibliotheken (Brugge, Kortrijk, Hasselt), een provinciale bewaarbibliotheek (Brugge) en een privaatrechtelijke instelling (de Bibliotheca Wasiana), te gast in de openbare bibliotheek van de stad Sint-Niklaas. Daar moet, steeds vanuit een zuiver theoretisch standpunt, vanzelfsprekend de Antwerpse universiteitsbibliotheek aan worden toegevoegd[23]. Zij is op de aangegeven plaats niet opgevoerd, omdat een universiteitsbibliotheek niet de *primaire* taak heeft als erfgoedbibliotheek te fungeren, en het in de Antwerpse context voor de hand ligt dat de taak van erfgoedbewaarder, zeker als het om Vlaams erfgoed gaat, primair wordt doorgeschoven naar de Stadsbibliotheek.

Wat hier gezegd wordt over de taak van universiteitsbibliotheken, geldt in even grote of grotere mate voor de openbare bibliotheken. Het is niet de *primaire* taak van openbare bibliotheken, de zorg voor de bewaring, conservering, ontsluiting… van erfgoed op zich te nemen. Sommige doen dit, vanuit een oude traditie, toch, en ze doen dit uitstekend. De Provinciale Bibliotheek in Hasselt en de Openbare Bibliotheek te Brugge, en in mindere mate die van Kortrijk, bezitten belangrijke, en lang niet altijd alleen 'lokale' of 'regionale' erfgoedcollecties. Er is (behalve in Kortrijk) in mindere of meerdere mate gespecialiseerd personeel voor aanwezig, naast het uiteraard veel talrijker personeel voor de kerntaak van de instelling: die van een openbare bibliotheek.

De Provinciale Bibliotheek en Cultuurarchief te Brugge heeft dan weer een strikt provinciaal werkterrein. Zij sloot bijvoorbeeld al aan het eind van de jaren 1960 een protocol af met het AMVC-Letterenhuis om de terreinen bij archiefverwerving loyaal af te bakenen. West-Vlaams erfgoed van bovenregionaal niveau (met uitzondering van Gezelle, wiens archief in De Biekorf berust) komt in principe eerst aan het AMVC toe, tenzij de erflater of schenker daar anders over beslist. Daarbij stond het archief van Hugo Verriest, dat al van in de jaren '20 van de vorige eeuw naar Antwerpen was overgebracht, model; In de jaren 1970 volgde het archief Streuvels. Enig probleem over de respectieve 'bevoegdheidsniveaus' is er in de voorbije decennia nooit gerezen.

Van alle genoemde bibliotheken is alleen de Antwerpse Stadsbibliotheek een zuivere en bovenregionale bewaarbibliotheek met de focus op (Vlaamse) erfgoedcollecties. Zij staat niet in dienst van onderwijs en onderzoek van wisselende generaties van hoogleraren met verschuivende zwaartepunten in hun academisch werk. Zij staat evenmin ten dienste van 'het' grote publiek met zijn terechte eisen naar het werk dat vandaag actueel is en morgen waarschijnlijk niet meer. En zij heeft als 'scope' het territorium van de Vlaamse Gemeenschap in zijn totaliteit. In die zin is zij uniek in Vlaanderen.

Bovendien heeft de Antwerpse Stadsbibliotheek de voorbije jaren meermaals te kennen gegeven dat zij geneigd en bereid is een actieve rol te spelen in een Vlaams erfgoedbeleid. Met de aanvraag voor projectsubsidies voor het Platform Bewaarbibliotheken geeft zij aan dat zij niet alleen de ambitie heeft om dat te doen, maar er ook inspanningen voor over heeft.

Overigens maken de belangrijkste van de hierboven genoemde bibliotheken deel uit van dat overlegplatform[24] en hebben zij vrijwel unaniem ingestemd met de keuze van de SBA als onthaal - instelling voor het op te richten coördinatiecentrum[25].

---

[22] Zie p 11.
[23] Over deze bibliotheken heeft Culturele Biografie Vlaanderen vzw op basis van de Vlabidoc meer informatie verzameld in bijlage 7, p. 37.
[24] Zie bijlage 4, p. 33.
[25] Zie bijlage 5, p. 34.

9 STADSBIBLIOTHEEK ANTWERPEN ALS ZETEL VAN HET COÖRDINATIECENTRUM

Vanuit de vertrouwdheid met het veld en na toetsing van de bovenstaande criteria dringt zich aan de auteur van dit rapport én aan de stuurgroep de vaststelling op dat de Stadsbibliotheek Antwerpen (SBA) in hoge mate, en meer dan enige andere bibliotheek in Vlaanderen, beantwoordt aan de criteria die vereist zijn om de zetel te worden van het coördinatiecentrum dat het Vlaamse erfgoedbeleid op het stuk van bewaarbibliotheken dient aan te sturen en te stimuleren. De Stadsbibliotheek Antwerpen is krachtens haar sui-generis-karakter ─ een wetenschappelijke bewaarbibliotheek met een grootstedelijk draagvlak ─ niet concurrentieel met een openbare bibliotheek, een universiteitsbibliotheek of welke andere vergelijkbare instelling ook. Als zodanig is zij in Vlaanderen uniek. De SBA zou dan opereren binnen een breder erfgoednetwerk, wat een bijkomende troef is voor interdisciplinaire samenwerking en uitwisseling van informatie en expertise[26].

AMBITIE OM TREKKER EN STIMULATOR TE ZIJN IN EEN NETWERK VAN BEWAARBIBLIOTHEKEN

De SBA en het Antwerpse Stadsbestuur hebben in recente jaren bij herhaling hun ambitie te kennen gegeven om het kostbare instrument dat in de loop der eeuwen met stedelijke middelen in Antwerpen tot stand is gebracht, verder te laten renderen voor de hele Vlaamse Gemeenschap, mits deze van haar kant bereid is tot een vorm van samenwerking die de optimale voorwaarden helpt scheppen voor een globaal Vlaams erfgoedbeleid op de terreinen die doorgaans door een 'nationale' bibliotheek worden bestreken. De SBA zou, met bijkomende steun en een specifieke opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, via een beheersovereenkomst met de Stad Antwerpen de onthaalinstelling kunnen worden van het coördinatiecentrum voor de bewaarbibliotheken. Dat stuurt en stimuleert de netwerking, bundelt en spreid expertise op het gebied van preservering, conservering en restauratie, is de eindverantwoordelijke voor de bibliografische ontsluiting (lopend en retrospectief) en coördineert microfilmering en digitalisering.

Uit het onderzoek van Jeroen Walterus blijkt dat een meerderheid van de door hem geënquêteerde personen gewonnen is voor een specifieke rol van de SBA binnen een Vlaams erfgoedbeleid. Slechts vier procent van de 54 respondenten is beslist tegen, en negen procent is eerder tegen (*o.c.*, p. 68). Hún bezwaren komen voort uit "een aversie tegen elke vermoede centralistische aanpak", soms tegen "Antwerpen" en "de Antwerpse mentaliteit" en/of houden verband met "hun (slechte) ervaringen met de Koninklijke Bibliotheek", die geprojecteerd worden "op de voorstellen rond een erfgoedbeleid of op de SBA zelf".[27] Afgezien van het irrationele karakter van de bezwaren tegen 'Antwerpen', waarbij de auteur van voorliggend rapport geen commentaar wenst te geven, moge er met nadruk op worden gewezen dat het idee van een netwerk van bewaarbibliotheken, dat als een rode draad door dit rapport loopt, elk gevaar voor een centralistische aanpak moet uitsluiten en een *cavalier seul*-optreden

---

[26] De SBA beschikt over een kader van 28, weldra 30 medewerkers waarvan:

- 4 (weldra 5) op niveau A: 1 directeur, 1 afdelingshoofd leeszaal en informatie, 1 afdelingshoofd catalografie, 1 afdelingshoofd collectievorming, en *1 conservator oude drukken* …
- 2 (weldra 4) op niveau B: 1 adjunct-bibliothecaris collectievorming, 1 adjunct-bibliothecaris leeszaal, *1 adjunct-bibliothecaris catalografie en 1 conserveringsspecilalist papier* …
- 7 (weldra 6) op niveau C en D: bibliotheekassistenten en –bedienden voor de diverse afdelingen (leeszaal, collectievorming en catalografie)
- 5 op niveau C en D: administratieve ondersteuning (secretariaat, personeel, financiën, communicatie en onthaal)
- 7 op niveau D en E: voor magazijnwerking en ondersteuning behoud en beheer
- 3 technici op niveau C en D: microfilm en digitalisering

De nieuwe functies staan cursief.

[27] Walterus, *o.c.*, p. 69

a priori onmogelijk maakt. Het steunpunt Culturele Biografie Vlaanderen vzw en de VVBAD, waarmee het coördinatiecentrum nauw samenwerkt, kunnen hier mede garant voor staan.

ADEQUATE ONTSLUITING

De ontsluiting van het volledige bezit is voorbeeldig gerealiseerd binnen het Antwerpse bibliotheeknetwerk Anet en via het web raadpleegbaar; de zoeksleutels zijn: titel, woord uit titel, auteur, onderwerp, ISBN en uitgever. De gehanteerde software (Brocade) is een van de meest performante voor de ontsluiting van grote bibliotheekcollecties en maakt het mogelijk, voor specifieke noden (de uitgebreide beschrijvingen van het oude boekenbezit in de STCV bijvoorbeeld) specifieke modules te ontwikkelen.

FYSIEKE ZORG: BEHOUD EN BEHEER

In het onderzoek van Jeroen Walterus, uitgevoerd in 2003, werd opgemerkt dat de aanwezige expertise op het vlak van conservering zo goed als onbestaande was. Sindsdien kan de SBA, als onderdeel van de bedrijfseenheid Musea van de Stad Antwerpen, een beroep doen op de competentie binnen de dienst Collectiebeleid / Behoud en beheer, waar thans al gespecialiseerde medewerkers op het vlak van boekrestauratie aanwezig zijn, en de aanstelling van een boekrestaurateur binnen de SBA zelf is nakend. Bij de verbouwingswerken in de jaren '90 werd de nodige aandacht besteed aan goede klimatologische omstandigheden om de collectie in optimale voorwaarden te bewaren.

In de microfilmafdeling werken drie voltijdse medewerkers aan de preservering en conservering van bedreigde kranten en preciosa. Het mag ook niet onvermeld blijven dat de huidige directeur van de instelling, An Renard, reeds in 1990 in de reeks Bibliotheekkunde van de VVBAD een studie publiceerde onder de titel *Zorg voor boeken en documenten in Vlaanderen*; dat verklaart mede waarom de fysieke instandhouding van het patrimonium thans tot de prioriteiten van het SBA-beleid behoort.

GOEDE LEZERSSERVICE

De eerder genoemde KPMG-studie en het onderzoek van Jeroen Walterus onderzochten de tevredenheid van de bezoekers van de leeszaal; die bleek hoog te zijn. De leeszaal beschikt over diverse mogelijkheden tot reproductie, het lezen van microfilms, internettoegang, aansluitingen voor laptop; er zijn permanent magazijniers ter beschikking voor het ophalen van werken, en de wachttijd bedraagt in principe niet meer dan 15 minuten.

EEN AANZIENLIJKE COLLECTIE

De SBA bezit nagenoeg een miljoen volumes aan boeken en tijdschriften, en bestrijkt daarmee ca. 36 kilometer rek. Zwaartepunten zijn, in trefwoorden samengevat: Nederlandse letterkunde, geschiedenis van de Nederlanden, kunst in de Nederlanden, volkscultuur in Vlaanderen, oude drukken en boekgeschiedenis, Antverpiensia.

Een KPMG-studie uit 2002[28] heeft deze domeinen met kwantitatieve en kwalitatieve parameters doorgelicht. De studie bracht aan het licht dat – bijvoorbeeld – in het domein Nederlandse letterkunde

[28] *Van Stadsbibliotheek Antwerpen naar Vlaamse Erfgoedbibliotheek… Eindrapport.* KPMG, 2002.

de SBA 78.000 titels en 113 lopende tijdschriften bezit, binnen een totaal van 174.000 titels over letterkunde in het algemeen. Deze collectie wordt in een kwalitatieve benadering, door middel van interviews met experts, als onontbeerlijk gekwalificeerd, met scores van 4 (onderzoeksniveau) via 4,5 tot 5 (compleet) op de conspectusschaal[29]; de hoogste score, 5 dus, wordt gehaald voor de Vlaamse letterkunde in de 19de eeuw. Vergelijkbare waardering is er voor de vijf andere genoemde zwaartepunten.

Het onderzoek van Jeroen Walterus[30] bevestigt deze waardering: negen van de tien door hem geïnterviewde experts die zich over de sterkten en zwakten van de SBA uitspreken, beklemtonen het eminente belang van de collectie, en één van hen wijst nadrukkelijk op "de traditie en de continuïteit" ervan (*o.c.,* p. 59). Naar het model van het Nederlandse onderzoek van J. Mateboer, die de Nederlandse cultuurhistorische collecties indeelt in A-, B-, C- en D-collecties[31] plaatst Walterus de SBA samen met (slechts) vijf andere instellingen in de A-categorie; het exclusieve gezelschap bestaat uit de Koninklijke Bibliotheek, de universiteitsbibliotheken van Gent, Leuven en Antwerpen, het Museum Plantin-Moretus en de Stadsbibliotheek Antwerpen. Te noteren valt dat drie van deze zes instellingen via een zelfde catalogus (Anet) ontsloten zijn.

CONCLUSIE

Sinds de stichting van de Belgische staat heeft de SBA, als vrijwel enige bibliotheek in Vlaanderen, getracht, met stedelijke middelen, een zo volledig mogelijke collectie van 'Flandrica' op het breedst mogelijke terrein van de cultuur (met inbegrip van de Vlaamse ontvoogdingsstrijd en de daarmee verbonden maatschappelijke verschijnselen) aan te leggen en in stand te houden. Bovendien is dit Vlaamse erfgoed ingebed in ruime collecties op het terrein van de humaniora (Nederlandse literatuur; vreemdtalige literatuur, kunst- en cultuurgeschiedenis; algemene geschiedenis; boek- en bibliotheekgeschiedenis enzovoort.)
Het unieke aan haar positie binnen het Vlaamse bibliotheeklandschap is dat haar collectieprofiel niet wordt gedicteerd door de noden van onderwijs en onderzoek van een universiteit of hogeschool, niet door de collectienormen en lezersbehoeften van een openbare bibliotheek, maar uitsluitend door de contouren die zij zichzelf, in de lijn van een reeds lange traditie, heeft opgelegd als een potentiële erfgoedbibliotheek voor Vlaanderen.

CONSEQUENTIES VOOR HET DEPOT: EEN GEDISTRIBUEERD MODEL

De Stadsbibliotheek Antwerpen wordt in die context tevens een belangrijke depotbibliotheek, zodra het decreet op de deponering van kracht is geworden. De verdere verdeling van de gedeponeerde Flandrica over de bibliotheken van het netwerk dient voorwerp van afspraken binnen dat netwerk te zijn.

In overleg met de instellingen van het netwerk kan en zal het coördinatiecentrum bepaalde gedeelten van het te verzamelen materiaal aan diverse bibliotheken en instellingen van het netwerk toewijzen. Voorbeelden daarvan zijn alvast het lokale en het regionale erfgoed en de niet-print-materialen.

[29] Conspectusschaal: 0 = geen collectievorming; 1 = minimumniveau; 2 = basisniveau; 3 = onderwijsondersteunend niveau; 4 = onderzoeksniveau; 5 = complete collectievorming.
[30] Walterus, *o.c.*, p. 6.
[31] Over het onderzoek van Mateboer, zie supra, p. 12. De A-categorie omvat "de absolute topcollecties, van groot en internationaal belang voor de cultuurgeschiedenis" (Walterus, *o.c.*, p. 41).

NOOT VAN DE AUTEUR

Dit rapport, geschreven in opdracht van Culturele Biografie Vlaanderen vzw, heeft veel te danken aan de inbreng van de leden van de stuurgroep die de totstandkoming ervan begeleidde: Jan Cools (Culturele Biografie Vlaanderen vzw), Beatrice De Clippeleir (Overleg Kunstbibliotheken Vlaanderen), Els Michielsen (Culturele Biografie Vlaanderen vzw), An Renard (Stadsbibliotheek Antwerpen), Geert Ruebens (Vlaams Centrum voor Openbare Bibliotheken), Willy Vanderpijpen (Koninklijke Bibliotheek van België) en Cindy Vanhove (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap). Het rapport werd ook getoetst aan de (voorlopige) bevindingen van de medewerkers van het Overlegplatform Bewaarbibliotheken Vlaanderen, Evelien Kayaert en Mieke Lietaer, en de promotoren van dit project, Pierre Delsaerdt (Universiteit Antwerpen) en An Renard (Stadsbibliotheek Antwerpen). Ten slotte dankt de auteur Inge Schoups (Stadsarchief Antwerpen) en Marc Storms (VVBAD) voor hun constructieve opmerkingen bij een eerste versie van dit rapport.
De publicaties waarvan bij het schrijven van dit rapport expliciet gebruik werd gemaakt, zijn alle in de tekst genoemd. Ze worden hier kortheidshalve niet meer opnieuw opgesomd.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Opdrachtomschrijving
Bijlage 2. Stuurgroep
Bijlage 3: Opdrachten en functies voor een Vlaamse Erfgoedbibliotheek (uit: J. WAlterus, 2004)
Bijlage 4: Stuurgroep platform erfgoedbibliotheken
Bijlage 5: Uittreksel uit het verslag van de stuurgroepvergadering van 2 december 2005 van Erfgoedbibliotheken Vlaanderen – Overlegplatform voor bewaarbibliotheken
Bijlage 6: Stadsbibliotheek Antwerpen, een lange traditie
Bijlage 7: Informatie over de andere genoemde bibliotheken, gebaseerd op de Vlabidoc

BIJLAGE 1: OPDRACHTOMSCHRIJVING

Culturele Biografie Vlaanderen vzw wenst een kortlopende opdracht uit te schrijven voor een onderzoek naar een betere begripsomschrijving in functie van het in kaart brengen van het veld van de bewaarbibliotheken.
Het onderzoek bouwt voort op het onderzoek dat Jeroen Walterus in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap uitvoerde in het najaar van 2003 naar de sector van de bewaarbibliotheken. Focus van dit onderzoek was het in kaart brengen van de noden en dan specifiek de nood tot het instellen van een mandaat van Vlaamse erfgoedbibliotheek voor de Stadsbibliotheek Antwerpen.

DOELSTELLINGEN

1. Zichtbaar en overzichtelijk maken van deze subsector naar het eigen veld, de brede erfgoedsector, intermediaire organisaties en het beleid toe met het oog op het verhelderen van de specificiteit van deze subsector binnen het erfgoedverhaal.

VERWACHTE OUTPUT

1. Geeft een duidelijke en praktijkgerichte omschrijving en afbakening van volgende begrippen:
    - bewaarbibliotheek
    - bewaarbibliotheekfunctie
    - bewaarcollectie

    en dit in relatie tot de traditionele erfgoedfuncties (verwerven, bewaren, onderzoeken, ontsluiten), en ten aanzien van het brede bibliotheekveld.
2. Onderzoekt of en in hoeverre een onderscheid moet/kan worden gemaakt tussen een actieve en een passieve bewaarbibliotheekfunctie.
3. Brengt criteria aan op basis waarvan het gewicht van de bewaarbibliotheek, de bewaarbibliotheekfunctie of de bewaarcollectie ten opzichte van de buitenwereld en binnen de algehele organisatie zelf, kan bepaald worden .
4. Onderzoekt de rol van een “regionaal depot” (cfr. Wettelijk depot) in functie van de bewaring van het betrokken cultureel erfgoed.

Het project staat onder begeleiding van een stuurgroep. Deze wordt in overleg met de opdrachtgever samengesteld.

Na afloop van de opdracht worden de verzamelde gegevens in een eindrapport op papier en digitaal ter beschikking gesteld van Culturele Biografie Vlaanderen vzw. Zij kan deze gegevens vrij gebruiken bij:

- Het opmaken van een ‘kaart van de erfgoedsector’
- Het ondersteunen en begeleiden van de sector

BIJLAGE 2: STUURGROEP

LEDEN

Jan Cools (Culturele Biografie Vlaanderen vzw)
Beatrice De Clippeleir (Overleg Kunstbibliotheken Vlaanderen)
Els Michielsen (Culturele Biografie Vlaanderen vzw)
An Renard (Stadsbibliotheek Antwerpen)
Geert Ruebens (Vlaams Centrum voor Openbare Bibliotheken)
Willy Vanderpijpen (Koninklijke Bibliotheek van België)
Cindy Vanhove (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap)

VERGADERINGEN

2004	16 november
	16 december
2005	18 januari
	28 februari
	31 mei

BIJLAGE 3: OPDRACHTEN EN FUNCTIES VOOR EEN VLAAMSE ERFGOEDBIBLIOTHEEK

(uit: J. WAlterus, 2004, tabel 5, p. 56)

Tabel 5: opdrachten en functies - Belang

Opdracht of functie	**Puntenschaal (nominaal aantal respondenten)**					
	++	+	+/-	-	--	GM
1. Vrijwillig bewaardepot voor oude collecties	22	10	15	5	2	0
2. Aanvullend, decretaal, 'universeel' depot	13	19	10	5	6	1
3. Pro-actief collectiebeleid m.b.t. Flandrica en cultureel erfgoed	12	18	11	7	3	3
4. Expertisecentrum conservering documentair erfgoed	**24**	**15**	**10**	**3**	**2**	**0**
5. Coördinatie (schade-)inventaris bedreigde collecties	**21**	**19**	**8**	**3**	**3**	**0**
6. Topstukken documentair erfgoed: inventarisatie, 'bewaken'	**16**	**20**	**14**	**1**	**2**	**1**
7. Coördinatie op het vlak van collectievorming	9	21	19	2	3	0
8. Coördinatie op het vlak van collectieontsluiting oude collecties	6	9	15	12	4	8
9. Samenwerking bevorderen tussen bewaarbibliotheken	**28**	**18**	**8**	**0**	**0**	**0**
10. Projectwerking(en) stimuleren in specifieke domeinen	5	22	19	4	2	2
11. Creëren van (educatieve) werkinstrumenten	5	15	21	8	2	3
12. Bevorderen zichtbaarheid van de bewaarbibliotheken	**18**	**19**	**14**	**3**	**0**	**0**
13. Internationaal 'aanspreekpunt', bevorderen uitstraling	**15**	**18**	**13**	**8**	**0**	**0**
GEMIDDELDEN	7.38	15.00	17.08	5.85	2.85	6.23

De scores van de functie die cumulatief hoger liggen voor [++] en [+] zijn vetjes afgedrukt en grijs gemarkeerd.

BIJLAGE 4:
STUURGROEP PLATFORM ERFGOEDBIBLIOTHEKEN

Samenstelling Stuurgroep Overlegplatform Erfgoedbibliotheken

Wouter Bracke	*Koninklijke Bibliotheek Brussel*
Jan Cools	*Culturele Biografie Vlaanderen vzw*
Ludo Collin	*Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur*
Pierre Delsaerdt	*Universiteit Antwerpen, centrale bibliotheek*
Peter De Wilde	*Provinciebestuur Antwerpen, departement Cultuur*
Hans Martens	*Kabinet minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel*
Els Michielsen	*Culturele Biografie Vlaanderen vzw*
An Renard	*Stadsbibliotheek Antwerpen, promotor*
Geert Ruebens	*Vlaams Centrum voor Openbare Bibliotheken*
Ludo Simons	*emeritus hoogleraar Universiteit Antwerpen en K.U. Leuven*
Marc Storms	*Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief en Documentatiewezen*
Steven Thielemans	*Stad Antwerpen. Musea, Bibliotheken en Erfgoed*
Dirk Van Eldere	*Universiteitsbibliotheek Leuven*
Raf Van Laere	*Provinciale Bibliotheek Limburg*
Sylvia Van Peteghem	*Universiteit Gent, Centrale bibliotheek*
Ludo Vandamme	*Openbare Bibliotheek Brugge*
Cindy Vanhove	*Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Beeldende Kunst en Musea – Cultureel Erfgoed*
Jeroen Walterus	*Vlaams Centrum voor Volkscultuur*

BIJLAGE 5:
UITTREKSEL UIT HET VERSLAG VAN DE STUURGROEPVERGADERING VAN 2 DECEMBER 2005 VAN ERFGOEDBIBLIOTHEKEN VLAANDEREN

Erfgoedbibliotheken Vlaanderen
Overlegplatform voor bewaarbibliotheken

Stuurgroep Erfgoedbibliotheken Vlaanderen
Extract verslag van de vergadering van 2 december 2005 (toegevoegd agendapunt)

Betreft: Rapport "Bewaarbibliotheken in Vlaanderen. Ideeën voor een beleid ter zake" van em. prof. dr. Ludo Simons

1. Toelichting

Tijdens de tweede stuurgroepvergadering van Erfgoedbibliotheken Vlaanderen, op 16 september 2005, stelde prof. dr. Ludo Simons het rapport *Bewaarbibliotheken in Vlaanderen. Ideeën voor een beleid ter zake* voor. De stuurgroep van het platform heeft het document toen uitgebreid besproken en becommentarieerd. De opmerkingen en vragen werden samen met de opmerkingen van de Raad van Bestuur van Culturele Biografie Vlaanderen vzw en van andere deskundigen verwerkt in de nieuwe versie van het rapport.

De aanpassingen worden overlopen (definiëring, verschil tussen bewaarbibliotheken en archieven, netwerking, restauratieatelier, decretaal depot, uniciteit Stadsbibliotheek Antwerpen).

Voor Culturele Biografie Vlaanderen vzw biedt het rapport een kader waarbinnen in de toekomst acties kunnen worden ondernomen naar het veld van de bewaarbibliotheken. Het rapport is slechts een begin voor het ontwikkelen van een beleid voor bewaarbibliotheken. Het biedt namelijk een concept voor een beleid dat verder moet worden verfijnd en ingevuld.

2. Vraagstelling

De vraag vanuit Culturele Biografie Vlaanderen vzw aan het overlegplatform is tweeledig.

I. Erkent het werkveld de nood aan een beleid inzake bewaarbibliotheken?
II. Is er een beleid nodig zoals dat in de nota wordt voorgesteld? Erkent men de noodzaak van de oprichting van een coördinatiecentrum en is men bereid om te aanvaarden dat dit centrum wordt uitgewerkt zoals in de nota is toegelicht?

3. Antwoorden

I. Het antwoord van de stuurgroep op de eerste vraag is volmondig ja.
De samenwerking in het veld is tot nu toe zwak of onbestaande.

II. a/ Vestigingsplaats van het coördinatiecentrum

De Stadsbibliotheek is kandidaat voor het gastheerschap van een coördinatiecentrum dat ten goede zal komen van het hele veld. Er zijn goede argumenten om het coördinatiecentrum dat over een duidelijke overkoepelende profilering moet beschikken in de Stadsbibliotheek Antwerpen te vestigen. Het coördinatiecentrum kan niet in een universiteit worden ingeplant omdat die functie te ver af ligt van de kerntaken van een universiteit namelijk onderwijs en onderzoek. De (ter vergadering aanwezige)

hoofdbibliothecarissen van Gent en Leuven stellen uitdrukkelijk dat hun bibliotheken deze functie niet willen opnemen en dat de Antwerpse Stadsbibliotheek hiervoor de meest geschikte onthaalinstelling vormt.
Daarnaast gaan er twee stemmen op die een volledig nieuw centrum, los van een reeds bestaande instelling, niet finaal willen afwijzen. De overige leden van de vergadering wijzen er echter op dat de kost daarvan ongetwijfeld veel hoger ligt, en dat de kans op succes geenszins gegarandeerd is. Daarop wordt de bespreking van dit specifieke punt afgesloten.

b/ Taken voor het coördinatiecentrum

De taakinvulling en de personeelsbezetting van het coördinatiecentrum moeten later in detail worden bekeken.
De invulling hangt samen met praktische vragen over de werking van het centrum. Zal het centrum een pure coördinatie- en adviesrol spelen of zal het ook praktische dienstverlening bieden,
bijvoorbeeld inzake restauratie en digitalisering? Het aantal van vier personeelsleden, waarvan sprake in het rapport Simons, is misschien te veel voor de ene en te weinig voor de andere optie.

c/ Een draagvlak bij het beleid

Een voorwaarde is dat het kabinet van de minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel deze voorstellen mee ondersteunt.

d/ Wetenschappelijk erfgoed

Het verschil tussen wetenschappelijk erfgoed en Vlaams erfgoed werd in de nota secundair behandeld maar voor een universiteitsbibliotheek is dit zeer belangrijk. Bovendien zijn er de vragen rond een afvoerdepot, nog gevoed door de grote opslagproblemen. Het probleem van een afvoerregeling voor wetenschappelijke tijdschriften zal echter niet door het coördinatiecentrum worden behandeld, omdat het te nauw verbonden is met de specificiteit van het universitaire bibliotheekwezen. Het rapport zal nog in die zin worden aangevuld.

BIJLAGE 6:
STADSBIBLIOTHEEK ANTWERPEN - EEN LANGE TRADITIE

De Stadsbibliotheek Antwerpen, niet te verwarren met de Openbare Bibliotheek van dezelfde stad, is de oudste nog als zodanig voortlevende instelling van die aard in de Nederlanden.
Haar oorsprong gaat terug tot het jaar 1481, toen de Antwerpse stadsadvocaat mr. Willem Pauwels aan de stedelijke magistraat een veertigtal boeken legateerde. Na een wisselvallige geschiedenis van eeuwen wordt in 1834 de literator en historiograaf Frans Hendrik Mertens aangesteld tot stadsbibliothecaris. Met hem treedt de SBA in een nieuw tijdperk. Vanaf 1836 beschikt hij over een vast krediet voor boekenaankoop. In 1843-1846 geeft hij een *Catalogue méthodique* met 8.600 titels uit, in 1852 aangevuld door een supplementdeel met 1000 nieuwe titels.

'Vader' Mertens stond in nauw contact met de opkomende generatie van jonge flaminganten zoals Hendrik Conscience en Theodoor van Ryswyck. Zijn catalogus weerspiegelt de opkomst van de jonge Vlaamse literatuur, op dat ogenblik een unicum in den lande. Vanaf 1839 beschikte Mertens over bekwame onderbibliothecarissen, waarvan de meeste een naam in de opkomende Vlaamse literaire beweging hebben nagelaten (J.F.J. Heremans, Jan van Beers…). Hetzelfde geldt van zijn opvolgers, gedurende vele generaties: C.J. Hansen, Emmanuel de Bom, Lode Baekelmans, Ger Schmook…
Onder hen werd de SBA, in een metropool met een intens cultureel en intellectueel leven doch zonder universiteit, een op de universaliteit van de kennis gericht studiehuis met als zwaartepunt de letterkunde en de geschiedenis van de Zeventien Provinciën, waarbinnen de exhaustiviteit of althans een zeer grote volledigheid werd nagestreefd voor de Vlaamse en de Frans-Belgische literatuur, de geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden (inclusief Frans-Vlaanderen) en met name de Vlaamse Beweging, plus, uiteraard, de Antverpiensia van alle aard – dit alles binnen de context van de wereldliteratuur en de universele geschiedenis met hun theoretische grondslagen en hun diverse hulpwetenschappen.

Naast en wel onderscheiden van de universiteitsbibliotheek die sinds de jaren '70 in de onmiddellijke nabijheid tot stand kwam, en in perfecte verstandhouding met deze, streeft de SBA verder als enige naar volledigheid op de terreinen die gemeenlijk door een 'nationale' bibliotheek worden bestreken[32].

[32] Meer over dit onderwerp in Ludo Simons, *Een nationale bibliotheek voor Vlaanderen*. Antwerpen, VVBAD, 1984 (Bibliotheekkunde 35).

BIJLAGE 7: INFORMATIE OVER DE ANDERE GENOEMDE BIBLIOTHEKEN, GEBASEERD OP DE VLABIDOC 2005

De hiernavolgende informatiefiches zijn gebaseerd op de Vlaamse Archief-, Bibliotheek- en Documentatiegids 2005 (Vlabidoc), uitgegeven door de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezen in Antwerpen.
De bibliotheken zijn volgens plaatsnaam alfabetisch geordend.

ANTWERPEN

Bibliotheek Stadscampus

Moederinstelling:	Universiteit Antwerpen
Oprichting:	1852
Website:	http://lib.ua.ac.be
Automatisering:	Brocade
Collectie:	885 000 banden, 12 500 tijdschriften, 85 betalende databanken, 295 audiocassettes, 122 cd's, 2071 cdr's, 1783 video's, 2000 strekkende meter archief Hoofdgebieden: wetenschappen, letteren en wijsbegeerte, rechten, toegepaste economische wetenschappen, politieke en sociale wetenschappen, ontwikkelingsproblematiek, Europese aangelegenheden, Mexicaanse studieën
Bijz. coll.	Ca 5 200 kostbare werken, ca. 650 kaarten en plans, ca. 1 000 prenten
Dienstverlening:	Vrij toegankelijk; uitlening aan derden; ook buiten kantooruren geopend

BRUGGE

Historisch Fonds van de Openbare Bibliotheek

Moederinstelling:	Openbare Bibliotheek Brugge
Oprichting:	1796
Website:	http://www.brugge.be/biblioth/ (website moederorganisatie)
Automatisering:	Vubis
Collectie:	25 000 banden; Hoofdgebied: humane wetenschappen Bijz. coll.: incunabelen, post-incunabelen, oude drukken (1540-1800) handschriften, fonds Michiel English (kerkgeschiedenis), fonds Alberic Decoene (pedagogie), fonds Jean de Middeleer (genealogie), fonds Isaac-Joseph De Meyere (verloskunde), brugensia
Dienstverlening:	Alleen na inschrijving; uitnlening na introductie/afspraak; ook buiten de kantooruren geopend

Provinciale Bibliotheek en Documentatiecentrum Tolhuis

Oprichting:	1963
Website:	http://www.west-vlaanderen.be/bibliotheek
Automatisering:	Vubis
Collectie:	110 000 banden,, 2800 tijdschriften, 150 strekkende meter archief; Hoofdgebied: alles over West-Vlaanderen (1792 -), welzijn, administratief recht Bijz. coll. Documenten, kaarten nds Wereldoorlog I, fonds Streuvels, iconografie West-Vlaanderen
Dienstverlening:	Vrij toegankelijk; alleen uitlening via IBL; ook buiten kantooruren geopend

GENT

Universiteitsbibliotheek

Moederinstelling:	Universiteit Gent
Oprichting:	1797
Website:	http://lib.ugent.be
Automatisering:	Aleph
Collectie:	3 000 000 banden, 10 000 tijdschriften, 60 betalende databanken, 525 cd-r, 60 000 strekkendemeter archief Bijz. coll. 135 papyri, 5 500 handschriften, 50 schriftelijke nalatenschappen, 1 000 000 ephemera, 650 incunabelen, 150 000 oude drukken (16de – 18de eeuw), 10 000 kaarten, 8 000 munten en penningen, 20 000 stuks oude grafiek, 15 000 beeldaffiches, 15 000 portretten
Dienstverlening:	Vrij toegankelijk; uitlening aan derden; ook buiten kantooruren geopend

HASSELT

Provinciale Bibliotheek Limburg

Oprichting:	1946
Website:	http://www.limburg.be/pbl
Automatisering:	Vubis
Collectie:	550 000 banden, 3 500 tijdschriften, 2 betalende databanken, 500 audiocassettes, 25 000 cd's, 1 700 cd-r, 500 diareeksen, 2 000 video's, 500 dvd's Bijz. coll. Centrum voor de Studie van de Boerenkrijg (pamfletten, 18de-19de eeuw), Franse Revolutie, Limburg, theater, moderne kunst, dramaturgie, toneel- en scenarioschrijfkunst, tekstanalyse, biografieën en technische aspecten voor theateropleiding
Dienstverlening:	Vrij toegankelijk; uitlening aan derden; ook buiten kantooruren geopend; 51 uren/week open; bibliobus

KORTRIJK

Openbare Bibliotheek Kortrijk

Moederinstelling:	Stedelijke Openbare Bibliotheken
Oprichting:	1851
Website:	http://www.bibliotheek.kortrijk.be/
Automatisering:	Vubis
Collectie:	401 267 banden, 563 tijdschriften, 7 798 audiocassettes, 45 824 cd's, 1 228 cd-r, 1090 diareeksen, 3 653 video's, 910 dvd's, 5 161 strekkende meter archief Bijz. coll. Bewaarbibliotheek: fondsen J. Goethals-Vercruysse, J. de Bethune, L. Slosse, P. Tijtgatbibliotheek, Stadsfonds, Willemsfonds, Kortrijk, Kortrijkse reeks ongeveer 60 000 boeken, handschriften en bundels, 950 000 bidprentjes, esperantofonds
Dienstverlening:	Vrij toegankelijk; uitlening aan derden; ook buiten kantooruren geopend; 45 uren/week open

LEUVEN

Centrale Bibliotheek

Moederinstelling:	KU Leuven
Oprichting:	1636
Website:	http://www.bib.kuleuven.ac.be/bibc
Automatisering:	Dobis-Libis/Aleph
Collectie:	1 227 466 banden, 7 640 tijdschriften, 58 betalende databanken, 554 cd-r Hoofdgebieden: algemene en interdisciplinaire literatuur, universiteitsgeschiedenis, geschiedenis van de wetenschappen, bibliotheek- en documentatiekunde, handschriftenkunde en boekwetenschap, archiefkunde en Verre Oosten Bijz. coll. Academische collectie en andere lovaniensia, kostbare werken en handschriften, prentenkabinet, licentiaats- en doctoraatsverhandelingen, overheidspublicaties, collectie Vervliet-Henderick (specimina van kranten), collectie schermen en andere vechtsporten
Dienstverlening:	Alleen na inschrijving; uitlening aan derden; ook buiten kantooruren geopend

SINT-NIKLAAS

Bibliotheca Wasiana – Vereniging voor de bio-bibliografie van 't Land van Waas

Moederinstelling:	Ondergebracht in de Stedelijke Openbare Bibliotheek
Oprichting:	1946
Website:	geen
Automatisering:	Vubis
Collectie:	12 500 banden, 87 tijdschriften, 39 cd's, 150 strekkende meter archief Hoofdgebieden: culturele, maatschappelijk-economische en historische aspecten van het Waasland, bio-bibliografische gegevens van Waaslanders Bijz. coll. Kaarten, plans, schenking Camille Melloy (literatuur), collectie Camille Van Hulse (partituren,, handschriften, brieven, opnamen, enz.) liederenfonds Van der Spurt (partituren), Boerke Naasfonds, archief Edgard Wouters, documentatie Filip De Pillecyn
Dienstverlening:	Vrij toegankelijk; geen uitlening aan derden; beperkt geopend tijdens de kantooruren

Colofon

Bewaarbibliotheken in Vlaanderen, Ideeën voor een beleid ter zake is de neerslag van een onderzoeksopdracht die Culturele Biografie Vlaanderen vzw toevertrouwde aan Prof. Dr. Ludo Simons.

AUTEUR
Ludo Simons

UITGAVE
Culturele Biografie Vlaanderen vzw
Generaal van Merlenstraat 30
2600 Antwerpen - Berchem

© 2005, Culturele Biografie Vlaanderen vzw en de auteur